

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

ІЩУК С.І., ГЛАДКИЙ О.В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА УГОРЩИНИ

Сучасні процеси європейської інтеграції України та входження її до світового співтовариства потребують детального аналізу зовнішньоекономічних стратегій окремих регіонів нашої держави з метою оптимізації їх співробітництва із зарубіжними країнами та виходу на міжнародні товарні ринки. Розширення Євросоюзу та активізація його діалогу з нашою державою стимулюють зростання міжнародної кооперації та співпраці з країнами Східної Європи в галузі матеріального виробництва. Одним з таких стратегічних партнерів України виступає Угорщина, яка здавна підтримує тісні зв'язки з Україною та істотно сприяє підвищенню ролі нашої держави на міжнародній арені. Саме тому, дослідження особливостей регіонального економічного співробітництва України та Угорщини в наш час набуває особливої актуальності.

Об'єктом даного дослідження є зовнішньоекономічні відносини регіонів України та Угорщини, а предметом – їх раціональна територіальна організація та комплексно-пропорційний розвиток. Аналізу двостороннього українсько-угорського економічного співробітництва присвячені праці багатьох вчених. Зокрема, економічні та правові аспекти проблеми окреслені в працях О.В. Задорожного, Д.І. Ткача, країнознавчі – в роботах В.М. Юрківського, зовнішньоекономічні – в працях О.П. Гребельника, В.В. Юхименко та ін. Однак, комплексного дослідження двостороннього українсько-угорського співробітництва на рівні окремих регіонів України ще детально не проводилось.

Саме тому, метою даного дослідження є регіональний аналіз зовнішньоекономічних зв'язків України та Угорщини у сфері матеріального виробництва, а також пошук шляхів їх оптимізації. Конкретними завданнями дослідження є аналіз господарських передумов і факторів двостороннього українсько-угорського економічного співробітництва, дослідження особливостей зовнішньої торгівлі окремих регіонів України з Угорщиною, а також розробка оптимізаційної моделі їх комплексно-пропорційного розвитку.

Україна та Угорщина активно розвивають свої двосторонні партнерські відносини в різних галузях народного господарства. Однак, саме матеріальне виробництво виступає основною ланкою міждержавного економічного співробітництва з огляду на те, що ці країни володіють потужним індустриальним потенціалом, спеціалізуються в Європі та в світі на випуску різноманітної агропромислової продукції, а також мають стійкі тенденції до розвитку галузей товарного спрямування. Наші країни мають всі передумови для активного розвитку співробітництва в галузі матеріального виробництва. Їх господарські комплекси пов'язані між собою давніми коопераційними зв'язками, мають багато спільних рис та чинників розвитку.

Перш за все, Україна та Угорщина мають спільні кордони, які простягаються на 135,1 км. Вони пов'язані значною кількістю транспортних магістралей (в т. ч. водними по рр. Тиса та Дунай), що виконують транс'європейське значення. Територія обох країн має приблизно однакові ґрунтово-кліматичні умови, що сприяє зближенню рівнів та характеру господарського розвитку обох країн. На відміну від Угорщини, Україна володіє значними запасами корисних копалин та паливних ресурсів, має вихід до Чорного моря та виконує транзитне значення для більшості держав Європи та Російської Федерації. Через територію Угорщини, в свою чергу, проходить найбільш водна артерія Європи – р. Дунай, яка має стратегічне значення в регіоні. Отже, з географічної точки зору, Україна та Угорщина мають значні передумови для налагодження взаємовигідного економічного співробітництва, оскільки розвивалися переважно в історично та природно однорідному середовищі і мають багато взаємодоповнюючих функцій.

В господарському відношенні, Україна та Угорщина мають багато спільних рис розвитку. На основі порівняльної характеристики українського та угорського господарського комплексу можна виявити ряд характерних особливостей, що тісно пов'язують країни в соціально-економічному, техніко-технологічному та зовнішньоекономічному відношеннях. Згідно з даними державної статистики, в Україні зареєстровано понад 1 млн. підприємств, що займаються економічною діяльністю (табл. 1). З них в галузях матеріального виробництва задіяно 36,3%

Таблиця 1

Кількість підприємств господарського комплексу України та Угорщини
за видами економічної діяльності, 2004 р. [4;6]

Вид економічної діяльності	Україна	Угорщина
Всього	1023396	359325
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	84140	12565
Рибне господарство	1448	
Промисловість	112457	42940
добувна промисловість	2735	449
обробна промисловість	104776	42491
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	4946	559
Будівництво	64385	29370
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	268311	99289
Готелі та ресторани	19649	14169
Транспорт і зв'язок	30510	12471
Фінансова діяльність	14466	3327
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	105399	112560
Державне управління	36714	-
Освіта	36505	5249
Охорона здоров'я та соціальна допомога	24143	1752
Колективні, громадські та особисті послуги	122444	15545
Послуги домашньої прислуги	32	18

організацій, решта припадає на нематеріальне виробництво та зв'язок.

Серед галузей матеріального виробництва найбільша частка підприємств від загальної кількості припадає на обробну промисловість (10%). На другому місці

сільське господарство (8,14%) та будівництво (6,23%). Досить незначна частина підприємств припадає на добувну промисловість та рибництво, виробництво та розподіл енергії, газу, води тощо.

Угорщина має аналогічні тенденції розвитку промислового та агропромислового комплексу. Разом в них задіяно понад 34% підприємств та організацій. Найбільша частка підприємств припадає на обробну промисловість (11,82%) та будівництво (8,17%). Але галузі АПК суттєво відстають від загальної кількості підприємств (3,5%).

Отже, порівняльні зіставлення показали Угорщину, як переважно високоіндустріальну країну, яка володіє потужним комплексом обробної промисловості, а також розвиненою будівельною індустрією. Частка цих галузей в господарстві Угорщини перевищує аналогічні показники по Україні. Однак, відставання Угорщини в аграрній сфері компенсується наявністю значних переваг української сторони.

Таким чином, організаційна структура виробничого комплексу обох країн має багато подібних рис. Це сприятиме налагодженню тісних партнерських відносин між Україною та Угорщиною та посиленню економічних зв'язків між ними. Невелика розбіжність в показниках діяльності АПК також має багато позитивних рис. Цей лаг створює додаткові підстави для посилення двосторонньої кооперації з питань розвитку аграрного сектору економіки, його виходу на європейський та міжнародний рівень. Потужності аграрного сектору України поєднані із потужною переробною базою Угорщини створюють для цього сегменту всі необхідні передумови [5].

Наведені вище висновки знаходять додаткове підтвердження при порівняльному аналізі структури обсягів виробництва обох країн (табл. 2). Згідно

Таблиця 2

Порівняльна характеристика галузевої структури промисловості України та Угорщини, 2004 р. (у % до загальних обсягів виробництва) [4;6]

Галузь господарства	Україна	Угорщина
Харчова промисловість	24,3	19
Легка промисловість	3,2	3
Деревообробна промисловість	0,7	2,8
Паперова промисловість	0,6	1,8
Друкарська продукція	0,3	4,6
Хімія та нафтохімія	7,5	9,8
Чорна металургія	18,5	-
Кольорова металургія	1,3	-
Неелектричне машинобудування	5,9	6,9
Електричне машинобудування	2,1	6,5
Транспортне машинобудування	5,4	4,7
Наукоємне машинобудування	0,7	3,6
Будівельна індустрія	5,1	-

з офіційними даними, структура обсягів промислового виробництва України та Угорщини відтворює виявлені раніше тенденції. Так, найбільшу частку у виробництві індустріальної продукції в Україні займають харчова промисловість (24,3%) та чорна металургія (18,5%). До другої групи галузей середнього рівня розвитку потрапили хімія та нафтохімія (7,5%), транспортне машинобудування (5,4%), будівельна індустрія (5,1%), а також виробництво продукції

неелектричного машинобудування (5,9%). Решта галузей отримали найнижчі показники розвитку і характеризуються процесами стагнації та перепрофілізації.

Галузева структура угорської промисловості більш рівномірна. Провідну частку у ній займає також харчова промисловість (19%), однак наступні позиції віддані хімії і нафтохімії (9,8%), виробництву електричних ат неелектричних машин (6,5 та 6,9%), транспортному машинобудуванню (4,7%) та друкарській продукції (4,6%). Порівняно з Україною, Угорщина має дуже високу частку наукоємного машинобудування (3,6%), високі показники деревообробної та поліграфічної промисловості.

Все це створює нові підстави для формування партнерських торгово-економічних зв'язків, основою яких виступає взаємовигідна спеціалізація, кооперування та комбінування виробництва. Однак, одним з основних напрямків двостороннього співробітництва в галузі матеріального виробництва виступає аграрна сфера. Наведено порівняльну характеристику рослинницького і тваринницького комплексу обох країн (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Валовий збір продукції рослинницького комплексу України та Угорщини, тис. т. [4, 7]

Валовий збір	Україна	Угорщина
Зелені культури та коренеплоди	18500	600
Фрукти	1624,1	1338
Овочі	5735,2	1923
Зернові	19622,3	8752,2
Бобові	595	50,1

Таблиця 4

Поголів'я худоби тваринницького комплексу України та Угорщини, тис. голів. [4, 7]

Поголів'я	Україна	Угорщина
Велика рогата худоба	9108,4	770
Вівці	950	1109
Свині	9203,2	5082
Птиця	147700	32206

Якщо розглянути матеріали таблиці 3, то відразу видно, що Україна значно випереджає Угорщину у всіх галузях рослинницького комплексу. Зокрема, це стосується вирощення зернових культур (озимої пшениці, жита, ячменю), виробництва овочів, зелених культур та коренеплодів. Ці види продукції завжди були експортними для України, і зараз, незважаючи на значну кризу сільськогосподарського виробництва та вимушений імпорт зернових, наша держава все ж таки має можливості поставок ряду технічних культур до Угорщини. Володіючи потужною сировинною базою в рослинницькому комплексі, наша держава спроможна забезпечити постачання дешевої та якісної сировини на угорські підприємства, а також здатна налагодити випуск угорської продукції в Україні в рамках створення спільних підприємств та розвитку торговельно-економічних відносин.

Показники розвитку тваринницького комплексу України та Угорщини, які наведені в табл. 4 також свідчать про значне переважання української продукції в галузі свинарства та вирощення великої рогатої худоби. Угорська сторона лідирує лише за показниками розвитку вівчарства та птахівництва, які є традиційними

галузями для цієї країни. Напрямки співпраці в тваринницькій галузі мають аналогічні тенденції. Угорська сторона має необхідні потужності переробного комплексу для виготовлення високоякісної тваринницької продукції, а Україна – потужну сировинну базу, яка динамічно розвивається.

Активізації українсько-угорських взаємин в аграрній сфері сприятиме прийняття світових стандартів виробництва та постачання сільськогосподарської продукції. Зокрема, ці стандарти включають в себе поєднання виробничо-торговельних та соціально-екологічних заходів, спрямованих на структурну раціоналізацію АПК на макро- та мікроекономічному рівнях з метою підготовки до інтеграції до ЄС.

Для більш детального окреслення шляхів їх двостороннього співробітництва, розглянемо товарну структуру експорту та імпорту продукції матеріального виробництва України та Угорщини. Україна представлена на ринку Угорщини перш за все значними поставками енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки (19,63%), а також продукції машинобудування (прилади і апаратура – 12,81%, котли, машини, апарати і механічні пристрої – 5,56%, електричні машини і устаткування – 8,9%). Доволі значний відсоток українських поставок припадає на продукцію металургійного комплексу (чорні метали – 4,31%, алюміній – 7,31%), органічні хімічні сполуки – 8,36%, а також на деревину та вироби з деревини – 9,75%. [8, 9].

Проте, основні потужності двостороннього економічного співробітництва склались саме в машинобудівному комплексі. Як видно з рис. 1. продаж

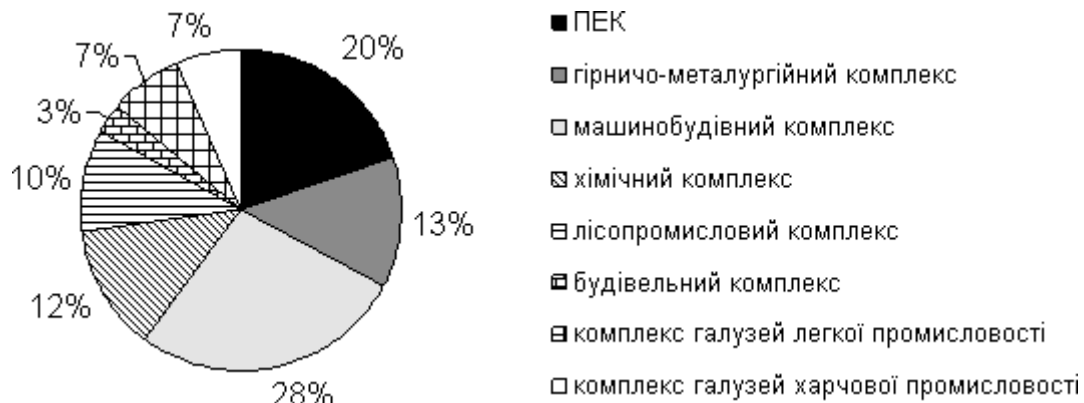

Рис 1. Обсяги експорту продукції матеріального виробництва України до Угорщини, 2004 р. [3]

продукції українського машинобудування складає 28% від загальних показників експорту до Угорщини. Як зазначалось раніше, в основному в ньому переважає продукція високотехнологічних, наукомістких галузей господарства. На другому місці за обсягами експорту знаходяться традиційні для нашої держави енергоносії та продукція галузей ПЕК. Здійснюючи транзит російської нафти та газу, а також, частково, ресурсів власного виробництва, наша держава займає місце стратегічного партнера Угорщини (та інших європейських держав), забезпечуючи їх необхідними видами палива та енергії. Третє місце посідають продукція металургії, лісового господарства та будівельної індустрії. Співробітництво в галузі металургії є традиційним для України, продукція цієї галузі займає майже 70% від загальних показників

експорту. Значні показники експорту лісу, деревини та будматеріалів зумовлені відповідною спеціалізацією західних областей України, що мають спільний кордон з Угорщиною, або розташовані у безпосередній близькості від нього.

В структурі імпорту угорської продукції матеріального виробництва в Україну переважають вироби хімічного комплексу (полімерні матеріали, пластмаси – 15,35%, фармацевтична продукція – 12,88%, органічні хімічні сполуки – 3,69%), машинобудування (котли, машини, апарати і механічні пристрої – 12,93%, електричні машини і устаткування, 9,42%), а також лісопромислового комплексу (папір і картон – 5,38%, деревина та вироби з неї – 2,33%) [8;9]. Так, з рис. 2. видно, що основна частка імпорту промислової

Рис. 2. Обсяги імпорту продукції матеріального виробництва України до Угорщини, 2004 р. [3]

продукції з Угорщини припадає саме на хімічний комплекс (36%), машинобудування (26%), а також на галузі легкої і харчової промисловості. В останніх галузях переважає імпорт готової продукції і напівфабрикатів, консервних виробів, а також текстильних, шкіряних товарів.

Таким чином, основні потужності двостороннього торговельно-економічного співробітництва України та Угорщини в галузі матеріального виробництва характерні для підприємств точного машинобудування й приладобудування, високотехнологічної хімії, ПЕК, а також лісового господарства і комплексу з виробництва предметів споживання. Найбільш перспективні напрямки співпраці між обома країнами, на нашу думку, розвиваються в галузі обробної промисловості та високих технологій машинобудування і хімії. Саме ці види матеріального виробництва характеризуються високою рентабельністю, інвестиційною привабливістю, прогресовизначальністю та інноваційністю. Їх підтримка та всебічний розвиток сприятимуть швидшій інтеграції нашої країни до Європейського співтовариства, зростанню господарського потенціалу нашої держави, її виходу з економічної кризи.

Регіональний аналіз українсько-угорського економічного співробітництва дав змогу виявити нові тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків нашої держави, які почали формуватись лише останнім часом, але отримали значні висхідні тенденції. Річ у тому, що ситуація з українсько-угорським

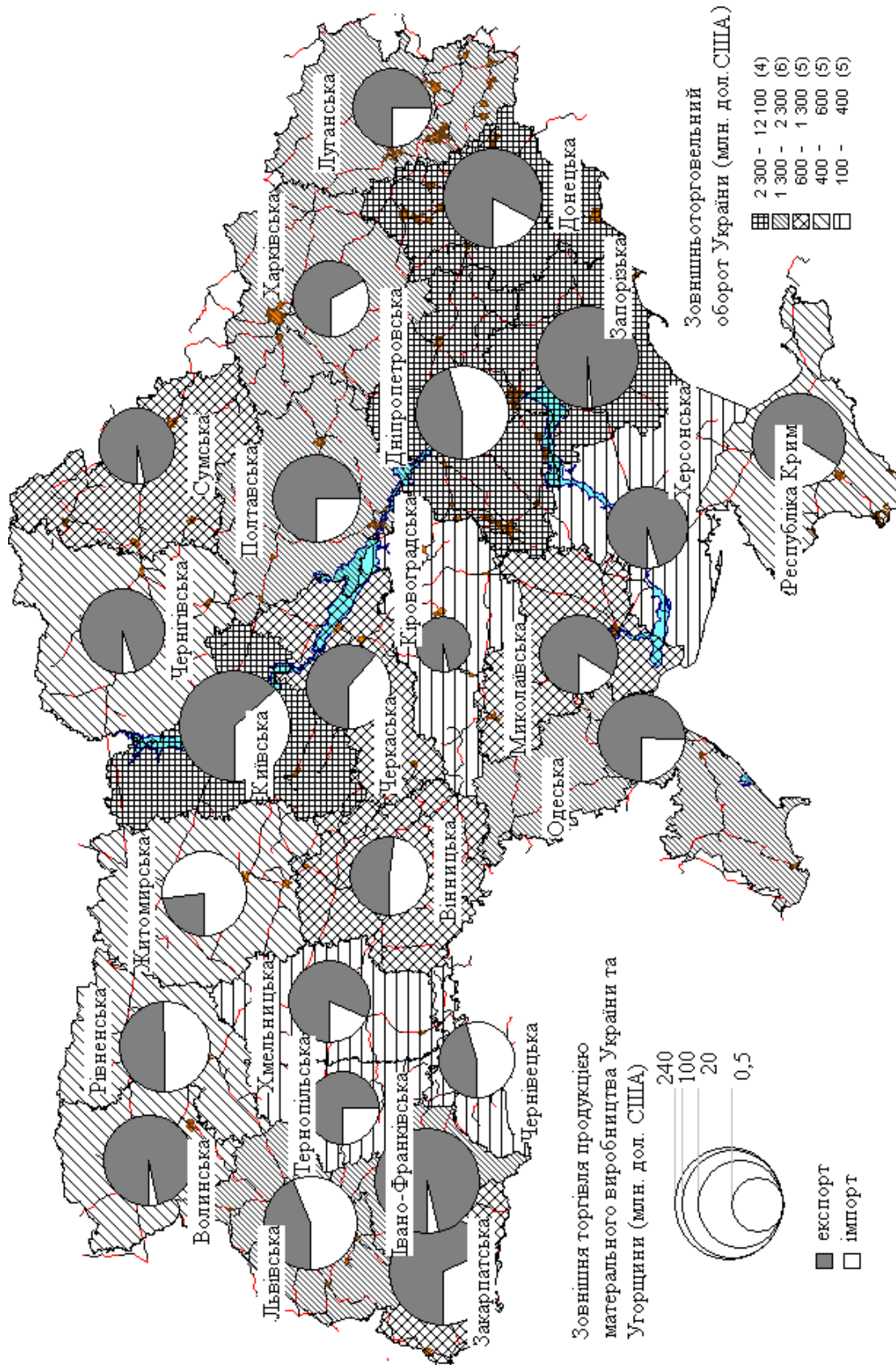
регіональним співробітництвом істотно відрізняється від загальноукраїнської ситуації, де основні потужності припадають на столичний регіон та індустріальний схід [1]. Якщо поглянути на розподіл обсягів зовнішньої торгівлі обох країн за регіонами України, відразу помітне переважання західних областей нашої держави та м. Києва (рис. 3).

Так, на Київ та Столичний економічний район припадає 27% обсягів зовнішньоторговельного обороту з Угорщиною у сфері матеріального виробництва, на Донецький та Придніпровський райони – 20%, а на Карпатський економічний район – майже 35%, при чому основна частка його зовнішньої торгівлі припадає на прикордонну Закарпатську область (19%). Отже, фактор прикордонного положення відіграє вирішальне значення в українсько-угорських економічних відносинах. Через територію Закарпаття та Івано-Франківщини відбувається потужний транзит до Угорщини енергоносіїв, продукції АПК, хімічного комплексу. На території цих областей забезпечуються експортні можливості лісопромислового комплексу.

Однак, лідером за обсягами економічного співробітництва з Угорщиною залишається Київ. Його наукомістка продукція високоточного машинобудування, приладобудування, електроніки та електротехніки, виробництва транспортних засобів, сигналізаційного обладнання, верстатів-автоматів, обладнання для електромережі тощо займає в зовнішній торгівлі з Угорщиною майже 22%. Столичний регіон разом із західними областями України складають авангард економічного співробітництва двох країн. Саме на базі їх підприємств розвиток партнерських відносин отримує нові висхідні тенденції розвитку. Подальша підтримка позитивної динаміки зовнішньої торгівлі цих регіонів сприятиме не лише активізації україно-угорських взаємин, але також забезпечить вихід вітчизняної продукції на міжнародні ринки.

Третім регіоном високих показників співробітництва з Угорщиною є індустріальний Донбас та Придніпров'я. Їх основний експорт – продукція металургійного комплексу та енергоносіїв. Цей регіон, як зазначалось вище, історично має високу частку експортної орієнтації. Проте, вона має яскраво виражений сировинний та енергетичний характер. Для оптимізації подальшого розвитку господарства України та її відносин з Угорщиною та іншими країнами ЄС, нашій державі слід розробити чітку стратегію переорієнтації на нові види зовнішньоекономічних відносин, за яких частка сировинного експорту має поволі знижуватись, а натомість зростати доля наукомісткої продукції високотехнологічного машинобудування та хімічного комплексу. І в україно-угорських економічних відносинах ці тенденції вже присутні [10, 11].

Якщо ми розглянемо гравітаційну модель поля потенціалу угорського експорту та імпорту товарів (рис. 4), то виявимо тенденції зростання частки „не сировинних” областей України у структурі регіонального економічного співробітництва. Так, найбільший потенціал характерний для Києва, столичної області і західних регіонів України. Порівняно із загальним потенціалом цих територій [1], угорський вектор економічного співробітництва значно збільшує можливості цих областей в міжнародному партнерстві. Особливо чітко це видно на прикладі західних регіонів. Не маючи в загальній моделі потенціалу яскраво вираженої переваги, ці області в угорському варіанті отримали друге місце за рівнем своїх зовнішньоекономічних можливостей. Ізолінії їх потенціалу

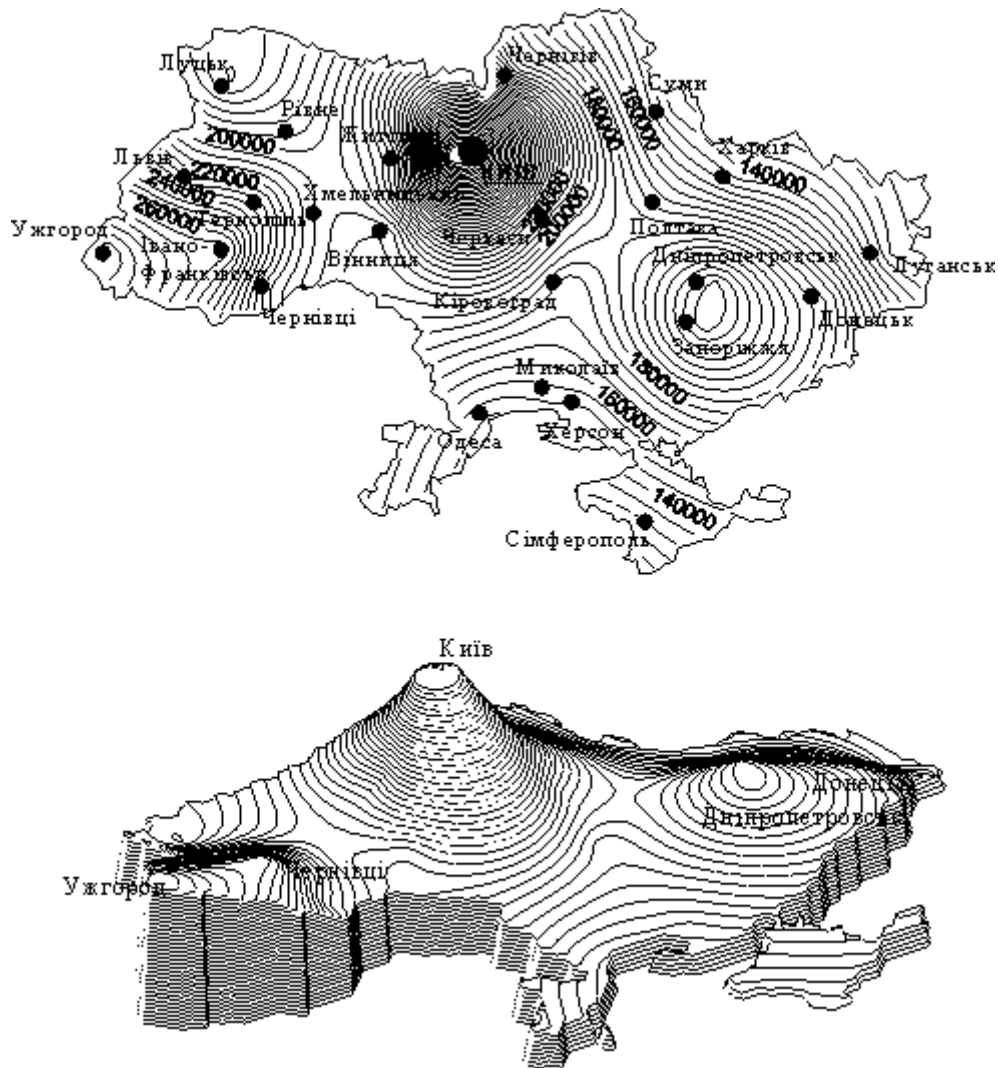

Рис. 4. Гравітаційна модель поля потенціалу експорту та імпорту товарів між Україною та Угорщиною

поширюються далеко за межі самих областей: в Тернопільську, Вінницьку, Хмельницьку області. Київський центр традиційно має не лише найвищий потенціал, але також виконує „зв’язуючий ефект” щодо навколишніх земель (Черкащини, Чернігівщини, Житомирщини, Поділля), які мають вкрай низькі показники економічного співробітництва з Угорщиною. Його діяльність справляє вирішальне значення на розвиток двосторонніх відносин наших держав.

Дніпропетровсько-Донецький центр істотно знизив свою потенційну привабливість, порівняно із загальною моделлю. Продукція цих регіонів не знаходить значного ринку збуту в Угорщині, він орієнтований переважно на співпрацю з Росією. Таким чином, в моделі потенціалу економічного співробітництва з Угорщиною в галузі матеріального виробництва відтворюються загальні тенденції співпраці України із державами ЄС, які наша країна намагається розвивати за часів своєї незалежності. Їх слід всіляко підтримувати та сприяти подальшому формуванню і розвитку.

Отже, Угорщина є традиційним економічним і торговельним партнером

України в галузі матеріального виробництва. З метою подальшого формування та розвитку українсько-угорського співробітництва в галузі матеріального виробництва між двома країнами укладено понад 12 торговельних, митних та зовнішньоекономічних угод. Щорічно близько двох тисяч угорських підприємств укладають торговельні контракти з українськими партнерами. Майже 280 угорських фірм працюють на українському ринку понад чотири роки. В обсязі експортованих Угорщиною в Україну товарів спостерігається регулярне збільшення кількості фармацевтичної продукції і медичного устаткування, транспортних засобів, машин і обладнання, а також продуктів. Український експорт до Угорщини продовжує зростати в напрямку поставок високотехнологічного обладнання, електротехніки та енергоносіїв [10]. Особливо стрімко зростають торговельні відносини на прикордонних територіях та в Столичному регіоні.

Одним із важливих чинників, який мав позитивний вплив на становлення українсько-угорських торговельно-економічних відносин, стало підписання 25 лютого 2003 р. під час засідання Робочої групи з розгляду заяви України про вступ до СОТ Протоколу з доступу до ринків товарів та послуг між Україною та Угорщиною. У березні 2003 року у Будапешті проведено чергове засідання українсько-угорської міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва [2].

Говорячи про підсумок українсько-угорських відносин новітньої доби наголосимо на тому, що двостороннє співробітництво справді наблизилося до можливого за цих історичних обставин рівня добросусідства, дружби та взаємовигідної взаємодії. Його подальший розвиток та трансформація сприятимуть скорішому входженню України до СОТ та до європейських інтеграційних структур.

1. Гладкий О.В. Регіональні особливості зовнішньоекономічної діяльності України на ринку товарів і послуг // Вісн. Донецького держ. ун-ту економіки і торгівлі. Сер. Економічні науки. – 2002. – С. 158-164.
2. Задорожній О.В. Україна-Угорщина: міст до наступного тисячоліття. – К.: Парламентське видавництво, 2001. – 336 с.
3. Зовнішня торгівля України. Статистичний щорічник у 3-х т. – К., 2005. – Т. 1.
4. Статистичний щорічник України 2005 р. – К.: Техніка, 2005.
5. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.
6. Statistical Pocket-book of Hungary 2000. – Budapest, Hungarian Central Statistical Office, 2001.
7. CESTAT. Statistical Bulletin 2000. – 2001. Vol. 4. – Český statistický úřad Praha. – 124 p.
8. UNCTAD Handbook of Statistics. – New York, 2002.
9. UNESCO, 2004. World Information Report 1997/1998. – Paris, UNESCO.
10. International Trade Statistics Yearbook. – vol. 2. New York, 2003.
11. Human Development Report. New York. UNDP. Oxford University Press, 2005.

The peculiarities of economic cooperation in material production between Ukraine's regions and Hungary are discovered. The general directions of regional development of foreign economic activities between two countries are defined.